

УДК 338.2:351:864:65.012.8(477)
DOI: 10.31891/2307-5740-2021-298-5(1)-49

ГАРАФОНОВА О. І.
ORCID ID: 0000-0002-4740-7057
e-mail: ogara fonova@ukr.net

ДЗВО «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПОЛЩУК Л. О.
ORCID ID: 0000-0002-4572-7647
e-mail: show-biz@ukr.net

ДИХНИЧ Л. П.
ORCID ID: 0000-0003-1778-7551
e-mail: abiturient_knukim@ukr.net

Київський національний університет культури і мистецтв

ЯЩЕНКО І. В.
Київський університет культури

КОНЦЕПЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У статті акцентовано на актуальності ідентифікації та типології сучасних ризиків і загроз економічної безпеки України. У відповідності до характеру сучасних ризиків і загроз їх класифіковано як гібридні. Гібридний характер сучасних загроз економічної безпеки України обумовлює необхідність застосування нових підходів до формування та реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки національної економіки України. За таких умов генеральною метою державної політики має стати удосконалення системи економічної безпеки України, забезпечення вищого рівня її резистентності до впливу гібридних ризиків і загроз, чинників та умов глобалізації і світового порядку. Визначено елементи державної політики забезпечення економічної безпеки України, а саме – вихідні умови, мету державної політики, цілі та принципи політики, напрями формування системи протидії загрозам безпеки, фінансово-ресурсне та організаційно-управлінське забезпечення.

Ключові слова: інституційне забезпечення; економічна безпека держави; державна політика; концепційні положення; ризики та загрози.

OLGA GARAFONOVA

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

LIUDMYLA POLISHCHUK, LIUDMYLA DYKHNYCH

Kyiv National University of Culture and Arts

INNA YASHCHENKO

Kyiv University of Culture

CONCEPTUAL PROVISIONS OF THE STATE POLICY OF ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MODERN THREATS AND DIGITALIZATION

The article focuses on the relevance of identification and typology of modern risks and threats to the economic security of Ukraine. According to the nature of modern risks and threats, they are classified as hybrid. The hybrid nature of modern threats to Ukraine's economic security necessitates the application of new approaches to the formation and implementation of state policy to ensure the economic security of Ukraine's national economy.

It is shown that the economic security of the state is a complex dynamic system that requires constant monitoring and management of resilience to internal and external threats in order to ensure a positive impact on socio-economic development, improve macroeconomic development, ensure quality and necessary structural changes and institutional reforms. formation of the system of competitiveness of the national economy.

Under such conditions, the general goal of state policy should be to improve Ukraine's economic security system, ensure a higher level of its resistance to the impact of hybrid risks and threats, factors and conditions of globalization and the world order. The elements of the state policy of economic security of Ukraine are determined, namely - the initial conditions, the purpose of state policy, goals and principles of policy, directions of formation of the system of counteraction to security threats, financial-resource and organizational-managerial support. The practical significance of the research results is that the immaturity of the integral system of economic security of the state is identified, which is due to the imperfection of the institutional environment, the imbalance of its structure, the predominance of the role of informal institutions over formal ones.

The scientific novelty of the study is to substantiate the conceptual provisions of state policy to ensure the economic security of the state in the face of non-standard hybrid risks and threats.

Key words: institutional support; economic security of the state; public policy; conceptual provisions; risks and threats.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Економічна безпека держави – складна динамічна система, що потребує постійного моніторингу та управління стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз в цілях забезпечення позитивного впливу на

розвиток соціально-економічної сфери, покращення показників макроекономічного розвитку, забезпечення якісних і необхідних структурних зрушень та інституціональних реформ, формування системи конкурентоспроможності національного господарства. Формування моделей становлення системи забезпечення економічної безпеки держави відбувається під впливом дії сукупності чинників, серед яких, зокрема, геополітичне становище країни у світі та регіоні, рівень розвитку національної економіки та продуктивних сил, існуючі відносини власності та ефективність ринкових механізмів, природно-ресурсний, науково-технічний та інноваційний потенціал держави тощо.

Для країн з транзитивною економікою, до яких, попри визнання економіки ринковою, можна віднести й Україну, характерною є несформованість цілісної системи економічної безпеки держави, що зумовлено недосконалістю інституційного середовища, розбалансованістю його структури, переважанням ролі неформальних інститутів над формальними в процесі прийняття управлінських рішень, високим рівнем інтеграції представників влади та бізнесу, надмірною монополізацією окремих ринків, недобросовісною конкуренцією та недостатньою ефективністю функціонуючих ринкових механізмів, що посилює внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці.

Разом з тим, процеси фінансово-економічної та інформаційної глобалізації, прояви агресії з боку країн-лідерів за військовим, політичним, економічним потенціалом призвели до формування і посилення деструктивного впливу гібридних загроз, які зумовили розгортання негативної ланцюгової реакції загострення дисбалансів у економічній системі, зокрема, зменшення обсягів промислового виробництва й АПК, девальвації національної грошової одиниці, підвищення темпів зростання інфляції та зниження купівельної спроможності населення, погіршення коопераційних відносин між суб'єктами внутрішнього ринку зі сходу й інших територій держави, ускладнення фінансового стану підприємств та інвестиційної привабливості територій, зростання внутрішньої міграції і погіршення ситуації на ринку праці. В таких умовах актуалізувалася проблема розробки теоретико-методичних засад та реалізації її прикладних інструментів і засобів зміцнення економічної безпеки держави на засадах протидії не лише традиційним, але – гібридним загрозам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання сталого розвитку економіки та ролі державної політики забезпечення економічної безпеки держави є предметом досліджень цілої плеяди вітчизняних науковців-економістів. Зокрема, у працях О. Олійничука [5, с. 93–97], В. Рокочі [7, с. 71–74], О. Скорука [8, с. 40–42] на високому науковому рівні систематизовано теоретичні підходи до сутнісно-змістового наповнення поняття «економічна безпека держави», підсумовано тенденції її формування в Україні та конкретизовано стратегічні напрями і засоби управління. Вартими уваги є наукові праці Л. Акімової [1], Т. Васильціва, С. Гринкевич [3, с. 24–27], В. Мартиненка [4, с. 39–40], у яких узагальнено підходи до класифікації і типології сучасних, у т.ч. гібридних, ризиків і загроз економічній безпеці національної економіки. Цінними з наукової точки зору також є публікації Т. Васильціва, О. Ярошка [2, с. 132–136], О. Пугача [6, с. 17], В. Третяка [9, с. 6–8], І. Яременка [10], у яких автори акцентують увагу на методах управління забезпечення економічної безпеки держави.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття.

Незважаючи на значну кількість публікацій з даної проблематики, більшість напрацювань з даної тематики носять більше теоретико-методичний характер, ніж практичний. Одночасно не враховується специфіка більш складних, так званих гібридних, ризиків і загроз, які системно дестабілізують безпеку національної економіки. Відтак, питання формування більш ефективної державної політики забезпечення економічної безпеки України в умовах дії сучасних гібридних загроз набирає нової ваги та актуальності.

Формулювання цілей статті

Метою статті є обґрунтування концепційних положень формування й реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки України в умовах сучасних гібридних загроз.

Виклад основного матеріалу.

Одним з ключових аспектів формування, а в подальшому – реалізації державної політики в тій, чи іншій сфері є розробка концепції державного управління. Саме концепція слугує висхідним і основоположним документом, положення якої визначають сукупність поглядів, бачення і розуміння того, як має розвиватися певна сфера національного господарства, ті, чи інші процеси, події, тенденції. Власне, на засадах концепції розробляються всі подальші плани, програми і заходи державного регулювання; концепція слугує тут «відправною точкою», а також т. зв. «спільним знаменником» для узгодження між собою положень всіх інших нормативно-правових актів, формальних і неформальних чинників у відповідній сфері. Саме в царині протидії гібридній агресії й проявляється визначальна актуальність прийняття Концепції протидії гібридним загрозам економічної безпеки України. Підтвердженням цього передусім є зовнішнє військове втручання та намагання перешкодити євроінтеграційним прагненням нашої держави з боку Російської Федерації. Відповідно, гібридна агресія в економічній сфері стала компонентою загальної політики збереження впливу на Україну та її інституціонального та господарського узалежнення від цього агресора. Об'єктивний і висновок: традиційними підходами неможливо сформувати дієздатну, максимально ефективну систему

якісного та повноцінного протистояння гібридним загрозам, тим паче, коли вони виходять за межі економіки та й навіть політики.

Практика показує, що джерелом планування і реалізації проти нашої держави гібридної агресії є Російська Федерація, але потрібно розуміти й інше: гібридні ризики і загрози на сьогодні все більше знеособлюються і стають результатом глобалізації, тотальної інформатизації суспільних і господарських відносин. Ці тенденції генерують низку принципово нових гібридних ризиків та загроз безпеки нації і держави. Відтак, сформована в країні система забезпечення економічної безпеки має постійно вдосконалюватися, розвиватися і адаптуватися до нових умов із врахуванням як актуальних традиційних ризиків і загроз, так і тих викликів, що мають ознаки гібридності. У відповідності до такого підходу є підстави визначити в якості мети державної політики удосконалення системи економічної безпеки України у руслі посилення рівня її резистентності (стійкості, здатності протистояти) до впливу сучасних, зокрема гібридних, ризиків і загроз, чинників та умов глобалізації і встановленого на даний момент часу світового порядку. На досягнення цієї мети мають орієнтуватися відповідні цілі Концепції.

Очевидно, як вже було визначено вище, є логіка забезпечити ув'язку цілей Концепції з базовими напрямками і векторами державної політики локалізації гібридних загроз. Таким чином, цільовими орієнтирами реалізації Концепції протидії гібридним загрозам економічної безпеки України стають: (1) забезпечення макроекономічної самостійності, (2) формування стійкості і платоспроможності фінансової системи держави, її незалежності від зовнішнього фінансування, (3) гарантування соціальної безпеки, (4) посилення захищеності від внутрішніх та зовнішніх впливів, (5) досягнення енергоресурсної незалежності та ефективності, (6) становлення інфраструктури безпеки і розвитку держави, (7) забезпечення територіальної цілісності України.

В сукупності реалізація цих завдань й забезпечить формування надійної системи економічної безпеки України, здатної протистояти складним комплексним проблемам. Більше того, саме системний характер і підхід гарантує безпечний розвиток національної економіки та її підприємств, захищеність і стійкість від сучасних гібридних загроз. Визначення саме таких цільових орієнтирів дозволяє реалізувати цілеспрямовану державну політику в різних функціональних складових економічної безпеки, а одночасно й у ключових сферах життєдіяльності (економіці, фінансовому секторі, соціальній сфері, енергетиці, регіональному розвитку тощо), яка спонукає і бізнес, і громадськість, і державні структури орієнтуватися, надавати пріоритет спільній меті – захисту та реалізації національних економічних інтересів в цілях забезпечення економічного суверенітету як основи державності.

Важливим завданням Концепції потрібно вважати утвердження принципів державної політики у сфері безпеки і протидії гібридним загрозам. Принципи, по-перше, стосуються запровадження в Україні планування політики формування системи економічної безпеки і протидії гібридним загрозам, включно з забезпеченням постійності такої роботи.

По-друге, змушують профільні органи влади провадити таку діяльність на засадах системності і комплексності, тобто із врахуванням усіх життєво важливих сфер, орієнтацією на забезпечення захищеності ключових структурно-функціональних напрямів безпеки держави, сталий, збалансований розвиток особи, суспільства, держави та її територій, різних аспектів поступу (соціального, економічного, культурного та ін.).

По-третє, скеровують діяльність суб'єктів системи забезпечення економічної безпеки на попередження загроз і недопущення їх реалізації на противагу відшкодуванню вже понесених збитків. Дотримання цього принципу змушує приділити достатню увагу моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовища, прогнозуванню та ідентифікації потенційних ризиків і загроз, а також плануванню та втіленню в життя випереджальних дій аби не допустити небажаний сценарій розвитку ситуації.

По-четверте, мінімізують ймовірну девіантну поведінку окремих економічних агентів чи їх груп. Мова йде про те, що часто економічні інтереси підприємств та держави не тотожні. Головна ціль перших – отримання прибутку і забезпечення високого рівня віддачі капіталу вкладеного у бізнес, що може супроводжуватися бажанням займання монопольного становища на ринку, отриманням пільг і преференцій, обмеженнями інших підприємств у доступі до ресурсів та ринків, лобіюванням рішень в органах влади, а це суперечить суспільному розвитку і т. ін. Ба більше, саме через діяльність економічних агентів з іноземним капіталом і участю в управлінні, й здійснюється в значній мірі вплив зовнішніх гібридних ризиків і загроз.

Відтак, принциповим положенням при обґрунтуванні та в подальшому реалізації рішень в системі державного управління має стати слідування виключно національним економічним інтересам, а не олігархічним кланам чи окремим суб'єктам господарювання. В руслі зазначеного слід забезпечити високий рівень публічності і популяризації державницьких рішень, що слугуватиме якісним прикладом для наслідування на всіх рівнях ієрархії управління державою.

По-п'яте, забезпечують фокусування державної політики на зміцненні конкурентоспроможності економіки і ефективному функціонуванні, реалізації функцій та завдань внутрішнього ринку. Йдеться про досягнення стратегічного в більшій мірі довгострокового ефекту від підсилення і впровадження конкурентних переваг економіки України за рахунок орієнтації не на опортунізм у вигляді отримання швидких разових надприбутків, а створенні основ для зміцнення інноваційного складника конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і галузей економіки, впровадженні сучасних технологій, розвитку ринку інтелектуальної власності, формуванні та раціональному використанні інтелектуально-

кадрового забезпечення, розвитку замкнених типів і виробництва та продукування товарів (послуг) з високим рівнем доданої вартості. З іншої сторони, це розуміння важливості становлення ефективно функціонуючого внутрішнього ринку, від чого залежать якість і рівень життя населення, потенціал вітчизняного виробництва, обсяги інвестицій та інші базисні параметри економічного зростання.

По-шосте, надають перевагу безпеці людини як стратегічному імперативу функціонування і розвитку нації, ключовому ресурсу відтворення всіх без виключення суспільних процесів. При дотриманні цього принципу заходи державного регулювання орієнтуються на розвиток економіки, але при ключовому обмеженні – реалізації інтересів кожного громадянина, кожної людини. Тут важливо також зауважити, що пріоритетність гуманітарних імперативів економічної безпеки держави, зокрема в умовах гібридної агресії, визнана у базових інституціонально-правових актах України, які регулюють і визначають основи безпекової політики – Законі «Про основи національної безпеки України» та Стратегії національної безпеки України.

Центральним елементом Концепції протидії гібридним загрозам економічної безпеки України, закономірно, є напрями, за якими буде реалізуватися відповідна політика. Як було показано, на сьогодні така діяльність на рівні центральних органів влади в нашій державі не організована і системно не реалізується. Заходи владних структур, відповідальних за економічну та національну безпеку в цій сфері, далеко не перманентні, а їх політика – не системна, не комплексна і не послідовна.

За таких інституційних обмежень формування системи державного регулювання об'єктивно має здійснюватися таким чином, аби забезпечити виконання базових функцій управління, серед яких вихідною вважається функція аналізу. Це закономірно, адже виникає питання: як організувати діяльність і на які результати вона має орієнтуватися, коли невідомими є поточний стан проблеми, рівень її гостроти, міра поширення на ті, чи інші суспільні та економічні процеси, з якими гібридними ризиками і загрозами ми маємо справу, якою є їх чисельність та вже зреалізовані негативні наслідки. З огляду на зазначене, видається об'єктивним висновок про те, що першочерговим напрямом організації та реалізації в Україні державної політики протидії гібридним ризикам і загрозам має стати започаткування моніторингу, аналізу та діагностики стану економічної безпеки держави в умовах впливу гібридних загроз.

Особливості сучасних гібридних загроз, їх критичний деструктивний вплив аж до рівня дисфункціональності системи забезпечення економічної безпеки України, комплексність такого впливу і, відповідно, надважливість створення надійної системи їх протидії все більше актуалізують потребу в забезпеченні стратегування і планування державної політики в аналізованій сфері.

Невід'ємним доповненням до Концепції протидії гібридним загрозам економічної безпеки України має стати розробка, а в подальшому – реалізація Стратегії зміцнення економічної безпеки України в умовах гібридної агресії. Такий документ став би логічним продовженням деталізації та інституціоналізації положень Концепції, а також виступив би дороговказом для планування і реалізації державної безпекової політики та основою для розробки регіональних і галузевих стратегій та програм у сфері економічної безпеки.

Потрібно вести мову про два принципових вектори Стратегії:

– модернізація системи забезпечення економічної безпеки України (його актуальність обумовлюється не тільки потребою в оновленні та посиленні дієздатності такої системи, але й тим, що така система у нашій державі узагалі не інституціоналізована, відсутнє єдине бачення її організаційно-управлінської структури та сукупності елементів, їх функцій та зв'язків, взаємозв'язків між ними, відповідних стимулів і мотивів до раціональної поведінки та, навпаки, – контролю і створення «запобіжників» девіантної поведінки, розвитку негативних тенденцій);

– стратегування державної політики у сфері протидії гібридним загрозам, в рамках якого будуть визначені стратегічні цілі та завдання, відповідальні виконавці, а також конкретні заходи реалізації стратегії, їх фінансово-ресурсне забезпечення.

Важливо також аби в рамках відповідних державних стратегій і програм достатня увага була приділена інструментам протидії ключовим внутрішнім гібридним ризикам і загрозам: корупції в системі державного управління; відсутності державного органу, відповідального за управління економічною безпекою держави та координацію питань і функцій на зрізі «економічна безпека держави – економічний розвиток і конкурентоспроможність національного господарства»; нав'язування впровадження певних реформ, що мали успіх в інших економіках, але не характерні для поточного стану функціонування і особливостей вітчизняної економічної системи, її інституційного середовища; високої енергозалежності та низького рівня розвитку виробництва з високим рівнем доданої вартості та інноваційності; неконтрольованої міграції населення, капіталу тощо.

З огляду на гостроту гібридних загроз, а також їх критично негативні наслідки для функціонування вітчизняної економіки є всі підстави стверджувати про доцільність та необхідність створення (делегування відповідних функцій і повноважень) в Україні структури, відповідальної за реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки, зокрема в частині протидії гібридним викликам, ризикам і загрозам. Варіантів щодо локалізації такої структури декілька. Це і Міністерство економіки України, і Рада національної безпеки та оборони України, і Міністерство фінансів України, ін. Водночас, враховуючи потребу в наданні високого статусу (для уможливлення реалізації низки міжфункціональних завдань) такій структурі, є відповідна аргументація на користь формування відокремленого урядового органу для реалізації державної

політики в аналізованій сфері. Підставами для такого висновку є й те, що за такого підходу уможливується рівноправна і паритетна координація та взаємодія різних міністерств і відомств, предметом діяльності стає не лише економічна, але й інформаційна, військова, інтелектуальна, екологічна, суспільна та інші складові національної безпеки, що піддаються впливу гібридних ризиків і загроз, вищий статус керівника органу підсилуватиме потенційні можливості як в сфері стратегічного планування, так і операційного менеджменту державної політики. Більше того, такий державний орган міг би взяти на себе й завдання щодо становлення якісної міжгалузевої співпраці у сфері удосконалення системи економічної безпеки України, формування засад її цілісності, керованості та резистентності до зовнішніх і внутрішніх гібридних та глобальних ризиків і загроз.

Власне, зазначене підсилюється й тим, що протидія гібридним загрозам передбачає розробку і системну реалізацію комплексу взаємопов'язаних різних за формою і змістом гібридних дипломатичних, політичних, військових, економічних, інформаційних, технічних та інших заходів і засобів, спрямованих на упередження та/чи мінімізацію негативного впливу загроз деструктурної дії з боку джерела походження гібридної агресії. А цього, вочевидь, можливо досягти лише на засадах становлення відповідної організаційно-управлінської системи на чолі з високопоставленою структурою, наділеною відповідними повноваженнями.

В рамках ключових завдань структури, відповідальної за протидію гібридним загрозам, необхідно також виокремити питання спостереження і розвідки, своєчасної ідентифікації фактів підготовки і проведення гібридних операцій як на території України, так і за її межами. При цьому, потрібно враховувати, що відповідні прояви слід відстежувати в рамках військово-громадянської складової, розвідки і контррозвідки, контролю населення та ресурсів, використання різного роду радників, консультантів тощо.

Головне завдання створення організаційно-управлінської системи полягає в своєчасній ідентифікації гібридної агресії, а також комплексу гібридних загроз, що будуть реалізовані (вже реалізуються) проти економічної сфери країни. Успішна реалізація цього завдання опирається на вирішенні комплексу більш деталізованих складових завдань. Тут можна доповнити, що специфіка гібридних загроз в тому числі в тому, що вони не стільки орієнтовані на певний збиток, як на зміну базисних тенденцій, умов, правил та звичаїв. Відповідно, важливо спостерігати за змінами в розвитку міжнародної і внутрішньої ситуації, здатних спричинити появу нових загроз або ж наростити міру негативного впливу тих загроз, що вже набули поширення.

Сферами (середовищем) локалізації та подальшого поширення гібридних загроз можуть слугувати: рецидиви одностороннього силового втручання; застосування політико-економічних санкцій; провокування фінансово-економічних криз; посилення соціально-трудова вразливості і незахищеності населення; популяризація різного роду масштабних процесів (міграції населення, демотивації до ведення бізнесу, застосування тіншових операцій, корупції і т. ін.); посилення глобального інформаційного протистояння; діяльність терористичних структур; підтримання націоналістичних настроїв, сепаратизму та екстремізму, у т. ч. в релігійній сфері; посилення боротьби за природні ресурси та ринки збуту продукції, інвестиційний капітал.

Попри вибудування організаційно-управлінської структури та системи її впливу, уможливлення реалізації функцій моніторингу і аналізу, стратегування і планування державної політики у сфері протидії гібридним загрозам та забезпечення її контролю, реалізовувана політика може виявитися низько ефективною. Така ситуація характерна для випадків, коли суб'єкти регулювання не мають достатньої мотивації, а їх внутрішній інтерес або відмінний або не співпадає з державним.

Аналогічно й не тільки для підприємств, але й для інших економічних і неекономічних агентів – громадських організацій, інформаційних агентств, консалтингових фірм, науково-дослідних структур, суб'єктів сфери ІТ та інших підприємств та організацій, що здійснюють власний внесок у питання моніторингу гібридних ризиків та загроз, розробки, створення і впровадження інформаційно-аналітичних систем їх протидії, швидкого поширення інформації про агресивні вчинки та події, які мали місце відносно вітчизняних підприємств, видів економічної діяльності, секторів економіки, сегментів внутрішнього ринку і т. ін.

Звичайно, можна вести мову про їх спільний інтерес в частині формування в Україні дієвої системи економічної безпеки, здатної нівелювати негативний вплив зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз як основи стабільного стійкого функціонування і розвитку підприємств та організацій, суспільства в цілому. Але суто природної і об'єктивної мотивації тут недостатньо. Це має розуміти влада і розробити та впровадити відповідний організаційно-економічний механізм реалізації економічних інтересів суб'єктів системи забезпечення економічної безпеки держави.

Поєднання організаційної та економічної компонент передбачає те, що, по-перше, всі суб'єкти (як безпосередні, так і допоміжні), причетні до політики забезпечення економічної безпеки держави на всіх рівнях управління – від мікро- до макроекономічного, мають бути залученими до єдиної організаційної системи, що спільно функціонує та взаємодіє, а, відтак, підтримує спільне середовище безпеки; по-друге, всі суб'єкти мають отримати в рамках цієї системи власну економічну мотивацію. Це не обов'язково податковій преференції чи інвестиції з державного бюджету, а також розуміння і визнання того, що влада, бізнес і громадськість прикладають спільних зусиль для протидії сучасним гібридним загрозам. Попри те, суб'єкти господарювання мають отримати можливість впливу на прийняття державних рішень (у т. ч. через інструмент громадських рад і приймалень), організаційної підтримки під час створення локальних

інтегрованих структур та систем, доступу до державних замовлень в рамках реалізації безпекової політики, повноцінного захисту в разі інформаційної чи рейдерської атаки на бізнес.

Іншими словами, в рамках відповідного організаційно-економічного механізму важливо ідентифікувати повноцінну картину суб'єктів політики у сфері економічної безпеки держави, визначити їх гідне місце в організаційно-управлінській системі її забезпечення, а також запропонувати комплекс адекватних економічних стимулів для забезпечення їх подальшої раціональної поведінки.

Завершальною (такою, що встановлює цілісність і замкнений характер системи) функцією державного управління у кожній сфері є функція контролю. Сектор протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки держави не лише не виключення, але навпаки – елемент, де завдання контролю стає найвищим пріоритетом. Відповідний контроль стосується наступних аспектів:

- контроль здійснення, впровадження заходів, передбачених концепціями, стратегіями та державними програмами у сфері безпеки;
- оцінювання міри реалізації планових завдань і їх впливу на зміну ситуації в сфері економічної безпеки України;
- аналіз ефективності використання організаційного та ресурсного забезпечення державної політики у сфері безпеки;
- діагностика гібридних загроз, що були реалізовані, та їх поточних і перспективних негативних наслідків для всіх складових і в усіх сферах економічної безпеки держави;
- контроль зовнішнього і внутрішнього середовища з метою своєчасної ідентифікації гібридних (та інших) ризиків і загроз, планування і реалізації заходів, орієнтованих на їх недопущення, стримування або ж мінімізацію негативних наслідків.

Кожен з перелічених аспектів рівно важливий і рівно необхідний. Але при цьому, з огляду на гостроту впливу на параметри системи економічної безпеки держави, саме п'яте завдання видається таким, що має вищий рівень пріоритетності. Відповідно, під час реалізації в Україні державної політики модернізації системи забезпечення економічної безпеки держави та протидії гібридним викликам і загрозам критично необхідно запровадити інструменти контролю в цій сфері.

Якісний контроль базується й на розумінні важливих особливостей гібридної агресії, до яких доцільно віднести наступні:

- суб'єкт гібридної агресії діє приховано через активізацію діяльності інших зовнішніх та внутрішніх агентів, формувань, громадських організацій, політичних структур і т. ін.;
- відсутній єдиний керівний центр гібридної агресії, а заходи з дестабілізації соціально-економічної, фінансової, культурної, адміністративно-політичної сфер передбачають створення на території країни мережових структур з високим рівнем самостійності, але одночасно й взаємодії; формуються відповідні канали фінансового, матеріально-технічного, інформаційного, кадрового та іншого забезпечення;
- активізація гібридної агресії здебільшого характеризується використанням т. зв. «прискорювачів» деструктивного впливу, інструментами яких слугують економічні санкції, інформаційні повідомлення, політичні демарші тощо;
- гібридна агресія в суто господарській сфері, як правило, стосується рейдерських захоплень стратегічно важливих підприємств, викрадення (вбивства) ключових керівників та бізнес-лідерів, застосування іррегулярних формувань для тиску на бізнес. Хоча непоодинокими є й практики монополізації галузей (секторів) економіки, поглинання стратегічно важливих сегментів національного господарства через вливання іноземного капіталу.

Звернімо увагу, що активне нарощування масштабів гібридної агресії і не лише проти України, але й в загальносвітовому масштабі, виводить її у ранг найбільш системних і гострих на сьогодні проблем міжнародної безпеки. Україна займає важливе місце в геополітичній та економічній системі Європи. Відтак, гібридна агресія проти нашої держави все більше переростає у дестабілізуючий чинник системи економічної безпеки Європи. З огляду на ці обставини, Україні необхідно скористатися наявними можливостями для активізації євроінтеграційного вектору співпраці у сфері економічної безпеки в умовах гібридних війн.

Відповідно, у цьому напрямі потрібно реалізувати низку стратегічних економічних інтересів України, які в сукупності зводяться до двох ключових надзавдань: (1) вступ до Європейського Союзу (або принаймні всеохоплююча євроінтеграція); (2) вступ до Організації північноатлантичного договору. З іншої сторони, Україна вже сьогодні може розраховувати на організаційну та фінансову допомогу і підтримку з боку ЄС у сфері протидії гібридній агресії з боку РФ. Такі засоби необхідно залучити і вкласти їх у формування системи забезпечення національної (а в її рамках – економічної) безпеки України.

Представництво такої структури в Україні можна було б відкрити, у т. ч. за внутрішнього фінансування, у т. ч. делегувавши на неї такі завдання розробки та координації реалізації системного комплексу взаємопов'язаних, різноформатних та змістових політичних, дипломатичних, військових, економічних, інформаційних та інших заходів, спрямованих на упередження чи усунення дії внутрішніх та зовнішніх чинників гібридних загроз.

В сфері управління безпекою надважливим завданням є попередження викликів і загроз. Відтак, в рамках міжнародної співпраці у сфері протидії гібридним загрозам не обійдеться напрацювати методи взаємодії

та створити спільну службу економічної розвідки і фінансового моніторингу, протидії кіберзлочинності.

Розвитку такого роду програм співпраці сприятиме конвергенція параметрів цифровізації економіки та е-урядування України і ЄС. Відповідно, низка заходів у рамках державної політики має стосуватися підтримки і якнайширшого залучення вітчизняного ІТ-сектору до співпраці у сфері ідентифікації, виявлення та протидії гібридним загрозам. Україна та ЄС мають укласти відповідну міжнародну угоду про кібербезпеку, а також спільно впроваджувати технології для кіберзахисту користувачів, стратегічних підприємств і організацій, об'єктів інфраструктури (передусім критичної) від гібридних загроз, що включають кібертероризм, кібершпionaж та вплив на масову громадську думку і свідомість населення інформаційних та інтернет-технологій.

Система механізмів реалізації Концепції має містити поєднання нормативно-правового, організаційно-управлінського, фінансово-ресурсного, інформаційно-методичного забезпечення, а також моніторингу, контролю та коригування.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Наростаючі процеси глобальної інтеграції потребують застосування нових підходів до формування якісної і ефективної державної політики протидії гібридним ризикам і загрозам на засадах орієнтації на посилення ролі дипломатії у відстоюванні національних інтересів, перерозподіл фінансових ресурсів у сферу підтримки силового блоку держави, імплементацію передових практик світового досвіду щодо вирішення гібридних конфліктів, участь у колективних системах безпеки, формування механізмів компенсації ресурсних втрат, зумовлених гібридною агресією, моніторингу та локалізації протестної активності, реалізацію заходів протекціоністського характеру, захисту об'єктів критичної інфраструктури, обмеження доступу іноземного капіталу до інвестицій в стратегічно важливі сфери економіки, реалізацію механізмів регулювання інформаційного простору.

Формування ефективної державної політики нівелювання гібридних загроз має базуватися на ідентифікації напрямів та сфер їх поширення і проникнення в національну економіку, прогнозуванні відповідних наслідків, а, в підсумку, – визначенні пріоритетних сфер, в рамках яких буде розроблено і реалізовано комплекс ефективних інструментів. Нова парадигма управління економічною безпекою України в умовах активізації гібридних ризиків та загроз має визначатися в рамках базисного документу – Концепції протидії гібридним загрозам економічної безпеки України. Метою Концепції є удосконалення системи економічної безпеки України, забезпечення вищого рівня її резистентності до впливу гібридних ризиків і загроз, чинників та умов глобалізації і світового порядку. Подальші наукові дослідження у визначеному напрямі мають стосуватися удосконалення методики аналізування економічної безпеки держави.

References

1. Akimova, L. M. (2016). Essential characteristics of the main threats to the economic security of the state. Public administration: improvement and development. Vol. 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>.
2. Vasylytsiv, T. G., Yaroshko, O. P. (2011). Financial security of the enterprise: place in the system of economic security and priorities of strengthening at the post-crisis stage of economic development. Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine. Vol. 21.2. pp. 132-136.
3. Vasylytsiv, T. G., Hrynkevych, S. S. (2015). Formation of the environment of economic security of business in Ukraine. Economic Journal-XXI. Vol. 3-4 (1). pp. 24-27.
4. Martynenko, V. V. (2011). Threats to Ukraine's economic security in the context of the challenges of globalization. Economic magazine-XXI, 7-8, pp. 39-40.
5. Olijnychuk, O. (2015). The system of economic security of the state and levels of its formation: conceptual aspects. Ghalycyjky ekonomichnyj. Galician economic journal, 48 (1), pp. 93-100.
6. Pughach, O. A. (2014). Classification and systematization of threats to the economic security of the state in the system of national security. Economics and Organization of Management, 1 (17) – 2 (18).
7. Skoruk, O. V. (2016). Economic security of the state: essence, components of the problem of providing. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Vol. 6, part 3, pp. 39-42.
8. Rokocha, V. V. (2014). Transformation of the system of national economic security in the conditions of globalization of the world economy. Economic Security, 10, pp. 71-78.
9. Tretjak, V. V. (2010). Economic security: the essence and conditions of formation. Economics and State, 1, pp. 6-8.
10. Jaremenko, I. I. (2013). Economic security as a component of national security. National university «Ljvivs'jka politekhnika». URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf>.

Надійшла / Paper received : 11.08.2021

Надрукована/Printed : 04.10.2021